

НАСКРІЗНИЙ ЛІНГВОМЕТОДИЧНИЙ ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Дідук-Ступ'як Галина Іванівна

Основні засади реформи шкільної освіти та орієнтовний графік упровадження реформи викладено у концепції Нової української школи (НУШ). Саме там можна ознайомитися з інформацією про цінності реформи (як-от, орієнтація на учня, педагогіка партнерства, формувальне оцінювання тощо), основні компетентності та емоційно-інтелектуальну модель, яким має бути випускник НУШ [8].

Потреба у спілкуванні державною українською мовою, розвитку логічного і креативного мислення, бездоганного володіння чотирма видами мовленнєвої діяльності (в усній і письмових формах) мають стати наскрізними складниками лінгвометодичного процесу формування основ світосприйняття на уроках української мови в середній загальноосвітній школі. Особливо на сучасному етапі розвитку українського суспільства, коли переглянуто пріоритети освіти і відбувся переоблік освітньої системи від знаннєвої на компетентнісну. Цей процес вимагає переорієнтації змісту, методів, прийомів, форм і оцінки результатів навчально-виховної діяльності у рамках компетентнісного підходу. Як свідчать опрацьовані нами джерела, спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми [4; 6; 7].

Щоб набувати ключових і предметних компетентностей, вважаємо, що учні базової школи на уроках української мови та під час проведення позакласних заходів мають навчатися на основі взаємодії п'яти засадничих підходів: компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, дискурсно-текстоцентричного, соціокультурного. Мається на увазі, що лінгвометодичний процес формування ключових і предметних компетентностей повинен бути наскрізним, дієвим, ефективним і оптимальним. Тобто слід навчати учнів самостійній діяльності опановувати мовну, мовленнєву, прагматичну і соціокультурну компетенції. Концепція НУШ пропонує також упроваджувати інтегроване та проєктне навчання. Це, на нашу думку, сприятиме реалізації гіпотези про те, що учні під час інтеракції (взаємодії) компетентнісного, соціокультурного, особистісно-зорієнтованого, дискурсно-текстоцентричного і комунікативно-діяльнісного підходів отримуватимуть цілісне уявлення про світ, навколишнє середовище, турбуватимуться про соціум, адже вивчатимуть мовні явища з погляду різних наук і вчитимуться вирішувати реальні проблеми за допомогою знання державної української мови.

Також важливим положенням для нашої наукової розвідки є інформація МОН України про розроблену нову модель оцінювання учнів у межах НУШ та у контексті стандартів PISA (Програми міжнародного оцінювання учнів). Оновлена модель

ґрунтується на формувальному оцінюванні, яке дає можливість зробити висновки щодо процесу навчання, а не тільки результату (кількості помилок) та поступу.

У наскрізній лінгвометодичній парадигмі навчання української мови базової школи ми опираємося на постулати НУШ про зміну освітнього середовища: повага, увага до особистості учня та прагнення знайти оптимальний спосіб для його ефективного навчання.

Відповідно до розглянутих вище параграфів концепції НУШ і Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної політики [8] посилилася увага до антропоцентричної моделі вивчення мов, яка у своїй основі орієнтує не на абстрактну систему мови, а на людину як носія та інтерпретатора дискурсів мови, тобто першочерговим завданням навчання мов у всьому світі є формування мовнокомунікативної особистості. Це потребує переходу від формули «мова + культура» до формули «мова через соціокультуру і соціокультура через мову». На це і фокусує увагу вчителів-словесників розроблена нами наскрізна лінгвометодична система навчання основ світосприйняття школярами середнього контрцентру на уроках української мови.

Сьогоднішня лінгвометодика робить опертя на два аспекти до вивчення мови:

- *традиційно-інструментальний* або *прагматично-раціональний*, що маніфестує тріаду опанування мови: вивчення мови як системи різних рівнів + вивчення мови як інструменту комунікації + вивчення мови як засобу пізнання довкілля та розвитку мислення;

- *культурно-філософський*, який передбачає поступове занурення дитини у мову як у «сміслову царство» та «духовний храм».

У зв'язку з цим у межах компетентнісного навчання вчені-лінгводидакти, лінгвісти та психолінгвісти виокремлюють поряд з мовною, лінгвістичною, прагматичною компетенціями компетенцію соціокультурологічну (міжкультурну), що, з одного боку, сприяє усвідомленню етномовної картини світу, а з іншого — розвиває міжнаціональну культуру спілкування.

Як свідчить пілотажне опитування учнів 5–9 класів та учителів-словесників, однією з актуальних проблем сучасної школи є соціалізація учнів, адже вміння жити у суспільстві потребує спеціального навчання. Допомогати школяреві швидко адаптуватися у соціумі, стати справжнім громадянином своєї країни мають уроки української мови. Задля формування стресостійкості, основ світосприйняття, емоційної стабільності учнів 5–9 класів необхідно здійснювати активізацію мовних елементів у вправах, наближених до природного дискурсу.

Наш багаторічний досвід вказує на те, що за умови актуалізації основ світосприйняття під час опанування мовним матеріалом у чотирьох видах мовленнєвої діяльності, забезпечення цілосності його як системи, а також підвищення значущості суб'єктних позицій особистості вчителя та учня найбільш виваженою і ефективною є наскрізна соціометрична методика навчання мови. Це методика, яка спрямована на засвоєння школярами та студентами концептів національної (у нашому випадку української) культури та концептів іншомовних культур, що допоможе формувати білінгвів і полілінгвів.

У цьому контексті пояснюється тенденція переходу від монолінгвокраїнознавства до компаративної (зіставної) методики вивчення мов, започаткованої авторкою статті в Україні ще 18 років тому. Пропонується у процесі опрацювання граматич-

ного матеріалу явища мови і культури різних націй зіставляти, порівнювати з аналогічними явищами у рідній мові та культурі, шукати споріднене та відмінне. Типологічний принцип навчання мові у всьому світі є найбільш продуктивним, він будується на зіставному аналізі й ураховує вплив соціальних, психологічних, релігійних, освітніх та інших чинників на формування як окремої мовнокомунікативної особистості, так і нації загалом. Зарубіжні дослідники (Хамер, Спітцеберг, Кайконен, Ліотар, Рікер та ін.) довели, що успіх спілкування та взаємодія комунікантів під час акту комунікації залежить від рівня знань концептів культури, правил переходу від концептосфери до лексико-семантичної системи із оволодіння нормами її реалізації і на основі такого синтезу розвивається третя полілінгвальна міжкультурна особистість, яка характеризується новим поглядом на своє існування у мультинаціональному середовищі, є толерантною і терпимою, усвідомлює особливості іншої мови і культури, проявляє гнучкість в умінні використовувати варіативні стратегії і тактики, корегувати свою мовленнєву поведінку з урахуванням ситуації спілкування.

Аналіз власної педагогічної практики переконує, що сформувати й розвивати систему світосприйняття учнів 5–9 допоможе наскрізний лінгвометодичний процес використання технології інтеракції різнотипових підходів до вивчення мови, яка розглядає національний та міжнаціональний концепти як вербально виражену семантично-змістову одиницю національної й мультинаціональної свідомості. Також зазначена методика навчить школярів базової школи варіативно виражати реальний смисл певного дискурсу, сприяти розвиткові загальнолюдських цінностей. У результаті чого виникають мультикультурні, транслінгводидактичні зв'язки, що допомагають в оволодінні державної та іноземними мовами.

У межах теми нашого дослідження розкриємо сутність соціокультурного підходу до вивчення української мови як рідної і як державної в основній ланці середньої загальноосвітньої школи.

Загальновідомий вислів: «Культура кожного народу закодована у його мові» [3, с. 21] останнім часом набуває великого значення. Мова кожної нації та її культура є взаємозалежним органічним цілим. Із розвитком і збереженням мови починається розвиток і збереження національної культури. Утримуючи в одній духовній площині всіх представників певної нації як на етнічній території, так і поза її межами, мова скріплює всі сфери національної культури.

Доведено, що навколишній світ люди різних культур сприймають по-своєму, а культурні явища оцінюють неоднаково. Психолінгвісти пояснюють це тим, що мислення має національну специфіку, обумовлену характером мови. Відображаючи ту саму дійність, різні мови по-різному акцентують у ній неоднакові ознаки, користуються неоднаковими формами та матеріальними засобами. Колорит, своєрідність і специфічний національний характер тієї чи іншої культури забезпечується особливістю мови певного народу.

Будучи мовою корінного етносу, українська мова водночас є духовним національним кодом, який об'єднує всіх громадян України незалежно від їх національності й згуртовує у народ. Це зумовлює важливість проблеми вивчення української мови і як державної, адже процеси українотворення потребують збереження ціліс-

ності нації, об'єднання зусиль її громадян, їхньої консолідації на засадах громадянського патріотизму.

Соціокультурний підхід до мовної освіти продиктований саме тим, що престижність будь-якої нації визначається рівнем її культури, а остання — культурою мови, яка є формою збереження і творення національної культури.

Як свідчать дослідження останніх років у царині лінгводидактики (З. Бакум, А. Богуш, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Горошкіна, Н. Голуб, О. Глазова, Л. Головата, Г. Дідук-Ступ'як, Т. Донченко, С. Караман, П. Литвиненко, В. Макаренко, Л. Паламар, І. Хом'як, Г. Шелехова, Л. Скуратівський та ін.) гармонійне поєднання української та загальнолюдської культур реалізується через вивчення мови як культурознавчої дисципліни, взаємозв'язок з культурними надбаннями народів, що живуть поруч, їх полілог культур, інтеграцію в українську культуру і разом з нею — у світову. Саме цьому у школі сприяє формування в учнів комунікативної компетентності + мовної, мовленнєвої, прагматичної і соціокультурної компетенцій. Окремо години на реалізацію вказаних основних показників (знаннєвий, оцінний і діяльнісний) навчання української мови не виділяються. Вони є складовими реалізації мовної і мовленнєвої змістових ліній у контексті основного змісту Програми навчання української мови для 5–9 класів (2017 р.). Ми вважаємо, що вивчати окремі розділи мови слід на основі текстів різних дискурсів, які формуватимуть картину учнівського світосприйняття. В основу цього наскрізного процесу нами покладено новітні навчальні технології розвитку аналітичного та критичного мислення, креативності, розвивального навчання; методи і прийоми (метод передкомунікативних, мовленнєвих, творчих, фонетико-граматичних, лексико-граматичних, лексико-стилістичних, аналітичних, конструктивних, трансформативних, репродуктивних, комунікативно-ситуативних і подібних вправ), які побудовані на добірних високохудожніх текстах відповідної тематики, що використовується як дидактичний матеріал для опанування учнями мовної і мовленнєвої змістових ліній, а також створення спеціальних систем для особистісно зорієнтованих завдань, котрі передбачають опрацювання цих текстів, що сприятимуть формуванню основ світосприйняття українського соціуму.

Аналіз мети, змісту і структури соціокультурного компонента, критеріїв його засвоєння засвідчує, що його основою є тексти або система тематично об'єднаних текстів українознавчого спрямування. Адже українська мова — це феноменальний витвір народу. В результаті цього в основу її методики першим покладено принцип народності — репрезентації української мови як геніального творіння розуму, серця, почуттів, усіх сфер багатогранної діяльності українців, котрі берегли традиції сім'ї, роду й свого народу [5, с. 10]. Цей принцип немислимо реалізувати, не звертаючись до широкого використання всіх видів і жанрів українського фольклору, Біблії, творів красного письменства, прилучення до збирання скарбів народної мудрості, які мають відображення у фольклорних та художніх текстах. Згідно з етнопедagogічними дослідженнями, саме вони є основою оволодіння лінгвістичними знаннями та виробленням мовних умінь, що позначаються особливою увагою до національно орієнтованих засобів рідної мови, тобто таких, «що відбивають умови життя, особливості світобачення й світосприйняття українців, відтворюють загальну картину їхніх поведінкових стереотипів» [4, с. 13].

Навчання учнів на основі національних текстів етнопедагогічного змісту зумовлює, з одного боку, переймання ними культурного досвіду етносу, цінностей, ідеалів, традицій, тобто формування етнокультурної компетенції, а з іншого — на базі отримання етнознань про реалії матеріальної та духовної культури українців, правила мовленнєвого етикету, засвоєння національно орієнтованих мовних одиниць, у школярів формуються мовленнєві вміння і навички, серед яких: створювати національно-культурні тексти, добирати матеріали для усного виступу, складати діалоги, дотримуючись етнетикету мовлення, виражати і відстоювати громадянську позицію та інші [7, с. 82].

Як переконують дослідження етнопедагогіки, основою формування мовлення є духовне становлення особистості.

Поділяємо думку вчених-методистів, дидактів, психологів, що соціокультурний підхід до вивчення мовно-мовленнєвого матеріалу варто розпочинати з перших уроків української мови у школі, особливо тоді, коли у дітей починає розвиватися фантазія, креативне мислення, оцінююче ставлення до навколишнього світу й себе. Це властиво всім віковим цензам учнів основної школи. Вважаємо, якщо словесник приділятиме належну увагу реалізації положень концепції НУШ на уроках української мови, то зможе відкрити їм великий і глибокий духовний світ. Нерозуміння або поверхове потрактування цих особливостей веде до помилок у навчально-виховній роботі і особливо у такій складній сфері діяльності, як формування вмінь висловлювати свої думки, переживання, почуття, емоції у відповідному стилі та згідно з умовами спілкування, використовуючи при цьому свої знання та навички. Такими помилками є, зокрема, недооцінка сил і можливостей підлітка, його свідомості, прагнення до самостійності, бажання проявити свої здібності, неповага до його запитів, інтересів.

Соціокультурний підхід оволодіння українською мовою як рідною і як державною слід втілювати шляхом поступового засвоєння школярами системи понять, моральних і етичних норм українців, залученням поетичної, народнопісенної творчості, образотворчого мистецтва тощо.

Головними завданнями при цьому є:

- створення навчальних текстів, дидактичного матеріалу інформаційно-пізнавального характеру для розуміння української культури через залучення до неї дітей, широке ознайомлення з життєвими реаліями українського народу, виховання глибокої поваги до нього;
- виховання любові до України;
- формування основи досконалого оволодіння українською мовою та поваги до неї, інтересу до представленої нею культури;
- становлення мовленнєвих здібностей (оволодіння грамотою — читанням і письмом, аудіюванням, дотриманням орфоепічних норм, а також розвиток монологічного та діалогічного мовлення тощо);
- інтелектуальний (розумовий і мовленнєвий) розвиток, формування вміння висловлювати власні міркування;
- формування вмінь і навичок самоконтролю.

На нашу думку, їх вирішення лежить у наскрізній лінгвометодичній системі, яка сприятиме взаємодії різнотипових підходів до вивчення української мови.

Малоефективною буде методика української мови, яка не враховує у зазначеному аспекті положення емотивності, детально дослідженому нами у кандидатській роботі [6]. Емотивність дає змогу забезпечити мовно-мовленнєвий розвиток учня на основі єдності його душі, серця й розуму, тобто спонукає школяра сприйняти мову щиро, як найбільш потрібну, рідну. Провідним лейтмотивом функції емотивності постає розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, моральних переконань, активізація пізнавальної діяльності учнів, відчуття прекрасного, збагачення словникового запасу, формування вмінь висловлювати особистісні переконання, знати і розуміти власний етнодуховний світ. Важливими є також професійні дії вчителя прищеплювати любов до уроків української мови, прихильно ставитися до школярів, своїм мовним взірцем, щирою любов'ю до українського слова, методичною майстерністю поетапно заохочувати їх з радістю опановувати азами української мови як материнської і як державної. Напевне, ніхто не залишиться байдужим, коли вчитель-словесник як зразок запропонує на уроках вивчення мовного матеріалу тексти наскрізних ліній, у яких реалізується інформація на теми: «Історія писанки», «Що я знаю про герб України?», «Не хлібом єдиним живе людина», «Я — українець (українка)», «Ліс — легені природи», «Які природні багатства має мій рідний край?», «Мед — основа людського здоров'я» і т. д. Вони складені для п'ятикласників, і діти охоче висловлюють свої думки, вступають в дискусії. Таким чином, ми пропонуємо поєднувати компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, дискурсно-текстоцентричний, особистісно-зорієнтований та соціокультурний підходи на уроках української мови.

Важливий вплив на навчання та виховання дітей має те середовище, в якому проживає учень. Саме тому корисним буде використання на уроках мови краєзнавчого матеріалу, місцевого діалекту, адже це теж надзвичайно цінні історичні пам'ятки української мови, джерело збагачення і відображення місцевого колориту життя українців, барвистості й розмаїтості рідного слова. Якщо доручити учням зібрати фольклорні матеріали від своїх старших рідних, родичів, то вони залюбки це зроблять. На таких уроках варто прослухати записи українських народних пісень. У процесі, організованого за допомогою комунікативно-ситуативних, лінгвостилістичних, когнітивно-креативних завдань, реалізується інтеракція соціокультурного підходу із особистісно зорієтованим, комунікативно-діяльнісним, що входять у компетентнісний, аспектами сприймання та відтворення різножанрових і різноспільових зв'язних висловлювань школярами. Осмислюючи цікаві щодо змісту й багаті на колоритні мовні засоби тексти, діти духовно збагачуються, вчать аналітично мислити, при цьому формується їхня самосвідомість.

Суттєвим для соціокультурного підходу є використання комплексу форм, навчальних технологій, методів, прийомів та інформаційно-цифрових засобів навчання. Їх різноманітність зумовлена методичними етапами уроків: презентацією мовного матеріалу й засобів оперування ним; поясненням учителя; організацією самостійного пошуку учнів; осмисленням нових мовно-мовленнєвих явищ шляхом розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення); проведенням мовно-

мовленнєвих тренінгів; використанням засвоєного матеріалу у процесі побудови власних висловлювань та їх екстраполяцією.

Враховуючи названі етапи, пропонуємо наступну таксонімію методів і прийомів реалізації інтеракції соціокультурного, компетентнісного та інших підходів на уроках української мови: бесіда (підготовча, повідомлювана, відтворювана, евристична, узагальнювальна, повторювальна, катехизисна); метод розповіді (пояснення); спостереження, трансформації, конструювання, реконструювання, тестів, різножанрових вправ, вебінару, клоуз-тесту, різноманітних інтерактивних методів і прийомів діалогуювання, диспуту, дискусії тощо у форматах дистанційного і змішаного навчання, дуальної освіти. Культурологічний компонент неможливо застосувати без комунікативно-діяльнісного, дискурсно-текстоцентричного, особистісно зорієнтованого підходів, які відповідно опираються на мовленнєве спрямування, комунікації у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (усної і письмової форм), індивідуалізацію навчання, його функціональність, ситуативність і емотивність.

Дуже важливим під час використання у наскрізному лінгвометодичному процесі формування основ світосприйняття в учнів 5–9 класів буде той урок, на якому, крім попередніх, враховано положення розвивально-виховуючого навчання.

Погоджуємося із міркуваннями зарубіжних та українських науковців-методистів, що за умови, коли словесник користується авторитетом, усвідомлює свою суспільну роль і знає, якими варто виховувати своїх учнів, то у процесі викладання української мови реалізувати можливості соціокультурного підходу можна завжди. Це і дидактичний матеріал, зокрема фольклор, який сприяє засвоєнню шляхетних традицій, норм християнської моралі, забезпечує духовне, моральне, національно-патріотичне, трудове й інтелектуальне виховання. Крім того, художня творчість українського письменства, завдяки якій ми виховуємо найкращі загальнолюдські якості. Думки, до яких учитель хоче прихилити дитячі душі, мають бути прийнятними для них. Так, патріотичні ідеї варто опредмечувати у такі зрозумілі для дітей поняття, як «материнська мова», «рідний край», «наймиліший куточок», «материнська колісанка» [7, с. 85].

Контекст основ світосприйняття школярами під час оволодіння мовою створюється шляхом поступового засвоєння втіленої у ній системи понять, моральних і етичних норм, залучення поетичної, народнопісенної творчості. Робота за новими програмами потребуватиме докорінної перебудови методичної свідомості вчителя. Адже запропонована система спонукає замислитись не тільки над тим, що потрібно робити з мовою, що вже стала доступною дитині, але й над тим, які умови необхідно створити дитині, які механізми пам'яті й резерви організму задіяти, щоб навчання стало цікавим і увага зосереджувалась над тим, що вчитель хоче навчити і щоб це впливало на емоційну сферу учня з метою запам'ятовування.

Увесь освітній процес слід підпорядковувати ставленню до учня як цікавого, бажаного співрозмовника і неповторної особистості. Цьому сприятиме передусім диференціація ще не зовсім традиційних для вітчизняної методики підходів до організації освітнього простору на уроках української мови.

Саме тут має панувати оптимістична атмосфера взаємоповаги, невимушеності, доброзичливості, тактовності, рівноправного партнерства, довіри до учня і віри в його можливості, уваги до неординарності мислення. Тільки за цієї умови можна

сподіватися на оптимальний вияв інтелектуальних і мовленнєвих здібностей дитини як особистості. Як свідчить апробація створеної нами компаративної методики (авт. право Г. Д.-С.). навчання української мови, інноваційність забезпечує інтенсивніший порівняно з традиційним розвиток мовнокомунікативної особистості лише за умови системно-цілісного підходу до реалізацій триєдиної поурочної мети. Остання істотно впливає на мотивацію навчальної діяльності, оскільки сприяє урізноманітненню навчальних дій, що відповідно запобігає втомі, викликає інтерес, активізує діяльність учнів і, як показує проведений формувальний експеримент, підвищує ефективність навчальної діяльності.

Визначальним стає ставлення вчителя до учнів. Педагог перестає бути викладачем. Він опікується мовою, співпрацює з кожною дитиною і на скільки можливо намагається створити максимально сприятливі умови для розвитку, самореалізації, самовираження кожного через мовлення.

Найпромовистішими, найвиразнішими у людини є очі, обличчя. Тому дітей доцільно розмістити в класі півколом (за наявності звичайно одномісних парт), щоб вони мали можливість бачити не лише вчителя, але й усіх своїх однолітків, відчувати на свої дії реакцію, слова і вчинки, звикати до аудиторії. Усе це сприятиме формуванню в учнів зовнішньої культури: мати завжди охайний, красивий вигляд, контролювати власну поведінку, позбутися початкових звичок і негативних рис. Зайве нагадувати, що приклад подає сам учитель, який повинен вміти керувати своєю поведінкою, приділяючи належну увагу таким її компонентам, як міміка, емоції, настрої, техніка мовлення, постановка голосу, дикція тощо. Отже, закладений у навчальному плані поділ класів на групи у процесі вивчення мов робить можливим розташування півколом, яке слід розглядати не як примху чи просту формальність, а обов'язкову умову повноцінної реалізації пропонованої системи, необхідну інфраструктуру нової технології, що несе великий психологічний і емоційний заряд. Необхідно передбачити також наявність або можливість організації сценічного простору для проведення атракційного навчання [6, с. 117].

Кімната, в якій проводиться урок, повинна бути провітреною, світлою, чистою, затишною. Дуже позитивно на процес навчання впливають квіти, музика, гарні картини (технологія сугестопедії, описана нами в кандидатській роботі [6]), яскравий килимок посеред кімнати, зручні меблі. Усе це сприятиме активізації правої півкулі мозку, яка за традиційної організації навчання залишається пасивною.

Нова методика передбачає активне використання можливостей так званого периферичного зору, завдяки якому людина сприймає значний обсяг інформації. Тому на стіні варто періодично вивішувати схеми, таблиці, цікаві повідомлення, стінгазети соціокультурного спрямування, що виготовляють учні власноруч, які теж матимуть значний вплив на їх мовнокомунікативний розвиток і соціалізацію.

Шкільний дзвінок (чи то на урок, чи з уроку) теж має викликати позитивні емоції. Його можна замінити приємними музичними акордами-закликами, час звучання яких збігатиметься з початком і кінцем перерви. Моментом релаксації та продовженням дії технології сугестопедії у наскрізному лінгвометодичному процесі формування основ світосприйняття на уроках української мови в учнів НУШ буде і неголосна мелодія української пісні (народної або сучасної), яка може звучати впродовж усієї перерви.

Наведемо фрагмент уроку застосування елементів компаративної методики на основі поєднання різнотипових підходів у 9 класі спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов під час вивчення безсполучникового складного речення на уроках української мови як першої.

Тема уроку: *Безсполучникове складне речення. Смислові відношення між частинами БСР.*

Мета: навчити учнів знаходити у тексті безсполучникові складні речення; визначати їхні основні ознаки, смислові відношення між частинами БСР; правильно інтонувати БСР; розвивати уміння й навички аналізувати, зіставляти мовні факти, робити висновки; виховувати повагу до звичаїв і традицій рідного народу, інших народів.

Тип уроку: формування нових знань (за метою та типами різновекторних підходів до навчання) [Авторка Г. Д.-С.].

Наскрізна лінія 2 «Громадянська позиція».

Обладнання уроку: підручник «Українська мова». 9 клас. (за ред. проф. М.І. Пентиліук), 2017 р.; гаджети; тексти соціокультурного спрямування, таблиці, роздатковий матеріал.

Технології, методи й прийоми: вступне слово вчителя, авторська технологія «Інтерація різнотипових підходів до вивчення мов», робота з підручником, інтерактивні методи й прийоми, метод вправ, рефлексії, інфомедіаграмотності й ін.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

2. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів.

2.1. Вступне слово вчителя. Застосовуємо взаємодію компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного та дискурсно-текстоцентричного підходів для проведення першого ознайомлювального лінгвістичного дослідження.

— Сьогодні ми вивчатимемо безсполучникове складне речення та смислові відношення між його частинами. У цьому нам допоможе інформаційно-цифрова техніка.

2.2. Інтерактивний метод «вебквест» із використанням інформаційно-цифрових засобів.

Завдання 1. Прочитайте текст у ваших гаджетах, айфонах тощо, який вам надіслано. Знайдіть у ньому складні безсполучникові речення. Визначте, чому в них ставляться різні розділові знаки, хоч за будовою речення подібні. Яку роль відіграє в них інтонація? Чи зустрічали ви подібні речення у текстах іноземних мов, що вивчаєте? Як ці речення називаються у їхньому синтаксисі? Чи схожі між собою народні звичаї білих хорватів і українців? Що вам про це відомо?

Текст 1.

Великодня Субота

У Хорватії етнічні українці печуть паски; варяться шинки і ковбаси; викопувають з городу хрін; витягають буряки з ями, в якій берегли їх протягом зими; збивають масло в масничці; наривають свіжого барвінку. Під вечір господарі, що живуть ближче церкви, обстежують пильно свої обійстя — у цю ніч сільські хлопці

недалеко церкви розпалюють великий вогонь. Для підтримання ватри згодиться будь-який дерев'яний господарський предмет, ніхто не сміє гніватися, якщо ця річ раптом потрапить у вогонь.

(За П. Головчуком).

3. Вивчення нового матеріалу.

Використовуючи інтеракційний метод «Взаємне навчання» (робота в парах), пропонуємо самостійно опрацювати теоретичний матеріал про складне безсполучникове речення, дати відповіді у навчально-науковому стилі на питання в кінці параграфа та скласти схеми до речень попереднього тексту.

Також з'ясувати, якою буде соціокультурна тема наскрізної лінії 2 «Громадянська відповідальність» цього уроку («Свята і звичаї української громади»).

4. Закріплення отриманих знань, застосування набутих умінь і навичок.

4.1. Робота з текстом 2.

Текст 2.

День святого Андрія Первозванного

День святого Андрія Первозванного випадає на 13 грудня.

Стародавня християнська легенда розповідає: апостол Андрій проповідував християнство у самому Царгороді, на берегах Чорного моря та в околицях нашої столиці — Києві.

В Україні свято Андрія за традицією відзначається вечорницями, на них готують вареники з пісною начинкою і калиту. Це — корж, змащений медом. Його чіпляють до сволака і розпочинають гру: хлопець чи дівчина повинна вкусити калиту без допомоги рук та ще й при цьому не засміятися. Якщо це комусь вдавалося зробити, то вважалося: він у шлюбі буде щасливим.

(О. Воронай).

4.2. Граматико-стилістичне завдання 1.

Прочитайте текст 2. До якого стилю він належить? Доберіть заголовки до нього. Знайдіть у цьому тексті безсполучникові складні речення з однорідними частинами. Які смислові відношення між цими реченнями? (*Одночасність дій, явищ*).

Використовуючи інтерактивний прийом «Синтез думок», виконуємо другу вправу.

Завдання 2. Самостійно опрацюйте інформацію у підручнику на с. 94, вправа 179. З'ясуйте, які ще є смислові відношення в таких реченнях? (*Послідовність дій, явищ; зіставлення і протиставлення*). Знайдіть у тексті БСР з неоднорідними смисловими відношеннями (2, 5, 6 речення).

Всі групи, на які був поділений клас, у зошитах записують спільні думки про опрацьований матеріал, формулюють висновок. Після цього вчитель проводить рефлексію.

5. Підсумкова рефлексія.

В умовах компетентнісного й особистісно зорієнтованого вивчення складного безсполучникового речення учні і вчитель аналізують власну діяльність на уроці.

5.1. Інтерактивний метод «кластер» (графічна форма створення інформації, систематизації набутих знань).

Що нового дізналися на уроці? Що сподобалося? Що запам'яталося? Для чого потрібно знати народні звичаї та обряди?

Отже, соціокультурний підхід у взаємодії з компетентнісним, особистісно зорієнтованим, комунікативно-діяльним, дискурсно-текстоцентричним аспектами вивчення української мови передбачає формування у школярів основи світосприйняття культурної соціальної позиції, вільного прояву своєї індивідуальності, створення культурного середовища своєї життєдіяльності, прилучення до цінностей загальнолюдської і національної культур, включення в навчально-виховний діалог та культурну співтворчість в освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Біляев О. М. Культура мовлення вчителя-словесника. *Дивослово*. 1995. № 1. С. 37.
2. Варзацька Л. О., Янчук О. М. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 9. С. 13–18.
3. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів і батьків. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
4. Галаєвська Л. Реалізація соціокультурної лінії на уроках рідної (української) мови в 5-му класі. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 8. С. 12–18.
5. Дашко В. Структура і зміст духовної культури особистості. *Рідна школа*. 2003. № 6. С. 17–19
6. Дідук Г. І. Формування в учнів 5–7 класів уміння використовувати засоби емотивності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 1998. 220 с.
7. Макаренко В. Практично на кожному уроці. Реалізація культурологічного принципу навчання на уроках української мови в 5–7 класах. *Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та коледжах*. 2003. № 5. С. 81–86.
8. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>